

27. ZEMLJIŠNE RENTE

Zemljišna renta predstavlja naknadu koju zakupac zemlje plaća vlasniku zemlje (rentijeru) za njeno korišćenje u određenom vremenskom periodu. Ona je posledica monopola nad zemljom. U kapitalističkoj privredi renta se određuje slobodnom pogodbom između vlasnika zemlje i zakupca zemlje. Pri tom, treba imati u vidu da korišćenje zemljišta stvara tri vrste dohotka:

1. zemljišnu rentu koju prisvaja vlasnik zemljišta,
2. profit koji ostvaruje zakupac zemlje,
3. najamninu koji dobijaju najamni radnici.

Zakupnina predstavlja širi pojam od rente, s obzirom da ona obuhvata zbir svih renti koje dobija vlasnik određenog zemljišta. U uslovima kada je tražnja za zemljištem veća od ponude, zakupnina pored renti obuhvata i:

1. kamatu na ranije uloženi kapital,
2. deo prosečnog profita zakupca zemljišta,
3. deo najamnina najamnih radnika (ukoliko je ponuda radne snage veća od tražnje).

Osnovni pojavni oblici rente su:

1. Poljoprivredne rente:
 - apsolutna renta,
 - diferencijalna renta I,
 - diferencijalna renta II,
 - monopolska renta.
2. Rudnička renta,
3. Građevinska renta.

Rente se najčešće javljaju u oblasti poljoprivrede. Polazeći od činjenice da različite karakteristike zemljišta uzrokuju pojavu različitih prinosa, poljoprivredne zemljišne rente se javljaju u sledećim oblicima:

1. **Apsolutna renta** – ovu rentu dobijaju svi vlasnici zemljišta bez obzira na njenu plodnost. Ovu rentu dobija i vlasnik najlošijeg zemljišta ukoliko je njegovo zemljište neophodno za proizvodnju materijalnih dobara za zadovoljenje potreba društva. Prodajna cena proizvođača na najlošijem zemljištu je regulatorna cena odnosno minimalna cena po kojoj se proizvod prodaje na tržištu kako bi i proizvođači na najlošijem zemljištu ostvario određeni profit.
2. **Diferencijalna renta I** – ovu rentu dobijaju vlasnici zemljišta koje ima veću plodnost i/ili povoljniji geografski položaj (zemljište koje je blizu tržišta ili glavnih saobraćajnica, čime se smanjuju troškovi distribucije proizvoda). Kako se proizvodi prodaju po regulatornoj ceni koja se formira na najlošijem zemljištu prodajna cena proizvođača na ovom zemljištu je nešto veća, kao i zakupnina koju prisvaja vlasnik takvog zemljišta.
3. **Diferencijalna renta II** - ovu rentu dobijaju vlasnici zemljišta na kome je izvršeno dodatno ulaganje kapitala u primenjivanje agrotehničkih mera kojima se poboljšava kvalitet zemljišta i povećava prinos. (npr. izgrađen sistem za navodnjavanje).

4. **Monopolska renta** - ovu rentu prisvajaju vlasnici zemljišta na kojima postoje posebni i retki prirodni uslovi koji omogućavaju organizovanje proizvodnje specijalnih vrsta poljoprivrenih proizvoda (zemljište u tropskim područjima gde jedino uspeva južno voće).

Rudnička renta se ostvaruje na osnovu davanja u zakup rudnog ležišta za eksploataciju rudnih resursa, dok se **građevinska renta** ostarvaruje na osnovu davanja u zakup građevinskog zemljišta.

28. DRUŠTVENI PROIZVOD I NACIONALNI DOHODAK

Najvažniji makroekonomski pokazatelji se odnose na veličinu ostvarenih rezultata društvene reprodukcije odnosno ostvarene proizvodnje u procesu društvene reprodukcije. Rezultati društvene reprodukcije najčešće se izražavaju putem sledećih makroekonomskih pokazatelja:

1. Bruto domaći proizvod,
2. Društveni proizvod,
3. Nacionalni dohodak.

Bruto domaći proizvod (BDP) predstavlja ukupnu vrednost svih dobara i usluga proizvedenih u jednoj zemlji u određenom vremenskom periodu (najčešće godinu dana). Veličina BDP-a zavisi od stepena razvijenosti privrede i njene veličine. To je jedan od najvažnijih makroekonomskih pokazatelja.

Može se izraziti na dva načina:

1. **nominalni BDP** – količina proizvedenih dobara i usluga proizvedenih u jednoj zemlji određene godine pomnožen sa tekućim cenama odnosno cenama koje vladaju na tržištu u trenutku izračunavanja.
2. **realni BDP** - količina proizvedenih dobara i usluga proizvedenih u jednoj zemlji određene godine pomnožen sa cenama iz određene bazne godine kada su cene bile relativno stabilne. Prednost ovog pokazatelja u odnosu na nominalni BDP je ta što on neutrališe efekat inflacije, jer do rasta BDP-a, kao vrednosnog pokazatelja, može doći zbog rasta cena ili rasta količine proizvedenih dobara i usluga. Ako se vrši poređenje nominalnog BDP-a jedne u odnosu na drugu godinu može se desiti da je privreda proizvela istu ili manju količinu dobara i usluga, ali da je zbog rasta cena došlo ro rasta BDP-a, što može navesti na pogrešan zaključak da je privreda ostvarila bolje rezultate date godine u odnosu na godinu sa kojom se poredi.

Društveni proizvod (DP) se dobija kada se od BDP-a oduzme vrednost predmeta rada. Naime, s obzirom da BDP uključuje sva materijalna dobra i usluge proizvedene u zemlji u određenom vremenskom periodu, a da se određeni broj proizvoda koristi kao input u nekom narednom proizvodnom procesu, dolazi do višestrukog zaračunavanja vrednosti predmeta rada. Da bi se to izbeglo, od ukupnog BDP-a oduzima se vrednost predmeta rada, koji su proizvedeni u zemlji a koji su korišćeni u nekom narednom proizvodnom procesu. I ovaj pokazatelj takođe može biti prikazan kao realni i nominalni.

Nacionalni dohodak (ND) predstavlja ukupnu novostvorenu vrednost u jednoj zemlji u određenom vremenskom periodu (najčešće godinu dana). Dobija se kada se od DP oduzme vrednost amortizacije osnovnih sredstava. Imajući u vidu da prenetu vrednost stvaraju i sredstva za rad onda se nakon oduzimanja amortizacije od DP-a (koji isključuje vrednost predmeta rada) dobija ukupna novostvorena vrednost proizvedena u jednoj zemlji u određenom vremenskom periodu. Visina ND pokazuje stepen razvijenosti privrede i standard njenog stanovništva. Ovaj pokazatelj takođe može biti prikazan kao nominalni i realni. Raspodela ND se vrši na akumulaciju i potrošnju, pri čemu veća izdvajanja za potrošnju znače i veću agregatnu tražnju u određenoj zemlji.

29. DRUŠTVENA REPRODUKCIJA

Društvena reprodukcija predstavlja proces proizvodnje koji se stalno obnavlja na nivou jedne društvene zajednice odnosno na nivou jedne države. Ona se sastoji iz četiri međuzavisne faze:

1. proizvodnja,
2. raspodela,
3. razmena i
4. potrošnja.

Proces reprodukcije započinje **proizvodnjom**. To je prva i osnovna faza procesa društvene reprodukcije u kojoj se stvaraju materijalna dobra, radi zadovoljenja potreba ljudi. U procesu proizvodnje radna snaga deluje sredstvima za rad na predmete rada, čime dolazi do stvaranja novih proizvoda. Materijalna dobra se stalno troše, pa se njihova proizvodnja mora odvijati kontinuirano. Istorijski posmatrano, postoje dva osnovna oblika proizvodnje: naturalna i robna.

Sledeća faza procesa društvene reprodukcije je **raspodela**, koja se nadovezuje na prethodnu fazu. U njoj se vrši raspodela rezultata proizvodnje na pojedince odnosno socijalne grupacije u društvu, u zavisnosti od karaktera društvenog uređenja.

Nakon raspodele sledi **razmena**. Ona povezuje proizvodnju i potrošnju, a može biti naturalna (razmena robe za robu ili trampa) i robno-novčana (razmena robe za novac).

Na kraju, sledi faza potrošnje u kojoj se proizvedena materijalna dobra troše. Postoje dve vrste potrošnje:

1. **proizvodna (reprodukciona)** - proizvedena materijalna dobra se troše radi stvaranja novih proizvoda (brašno se troši za proizvodnju hleba, mleko se troši za proizvodnju sira, mašine se koriste u proizvodnji bele tehnike itd.). Proizvodna potrošnja može biti *tekuća* (trošenje predmeta rada) i *investiciona* (trošenje sredstava za rad).
2. **krajnja (finalna)** - proizvedena materijalna dobra se koriste za zadovolje potrebe krajnjih potrošača.

Najvažnija među pomenutim fazama je faza potrošnje, jer ona kreira tražnju odnosno sama proizvodnja bi bila bez svrhe i cilja da nema potrošnje. Ovo naročito važi u savremenim uslovima poslovanja, kada proizvodnja mora biti podređena potrošnji tj. podmirenju potreba i želja krajnjih potrošača.

U zavisnosti od kretanja obima proizvodnje, društvena reprodukcija može biti:

1. **prosta** - kada se obim proizvodnje ne menja tj. kada se obnavlja na istom nivou;
2. **proširena** - kada obim proizvodnje iz godine u godinu raste;
3. **umanjena** - kada obim proizvodnje iz godine u godinu opada.

Odvijanje procesa društvene reprodukcije na proširenoj osnovi je nužnost privrednog razvoja u savremenim uslovima.

30. ROBNA PRIVREDA

Istorijski posmatrano, postoje dva osnovna tipa privrede:

1. **Naturalna privreda** – To je privreda gde se odnosi između proizvodnje i potrošnje uspostavljaju direktno. Proizvođači proizvode dobra neophodna za zadovoljenje sopstvenih potreba. Ovo je najstariji vid privrede.
2. **Robna privreda** – Predstavlja privredu u kojoj se odnosi između proizvodnje i potrošnje uspostavljaju indirektno, putem razmene odnosno tržišta. Ovaj vid privrede podrazumeva da proizvođači proizvode dobra namenjena za razmenu na tržištu, pri čemu proizvedena dobra postaju roba. Nastala je raspadom prvobitne ljudske zajednice, a njen nastanak su omogućili društvena podela rada, razvoj proizvodnih snaga i pojava privatne svojine.

Postoje nekoliko sistema robne privrede:

1. **Centralistički odnosno centralno-planski sistem** – Ovaj sistem privrede se nalazi na prelasku iz naturalne u robnu privredu jer su sredstva za proizvodnju u vlasništvu društva, a proizvedena dobra su namenjena zadovoljenju potreba društva. Iako je tržište u ovoj privredi prisutno, ono je regulisano od strane države;
2. **Tržišno-konkurentski sistem** – To je najrazvijeniji tip privrede. Odnosi na tržištu se odvijaju stihijski, bez ikakvih državnih intervencija i planskih regulativa, Zasniva se na privatnoj svojini nad sredstvima za proizvodnju, a cilj proizvodnje je maksimiziranje ostvarenog profita. Ovaj sistem robne privrede je karakterističan za kapitalističku robnu privredu;
3. **Mešoviti** – Privredni sistem koji se nalazi na prelasku između centralističkog i tržišno-konkurentskog sistema, a prisutan je u svim zemljama u tranziciji, koje privredno sistemskim reformama nastaje da sa centralno-planskog pređu na tržišni način privređivanja.